

BUITEN

2^E JAARGANG N^O. 29.

ZATERDAG 18 JULI 1908.

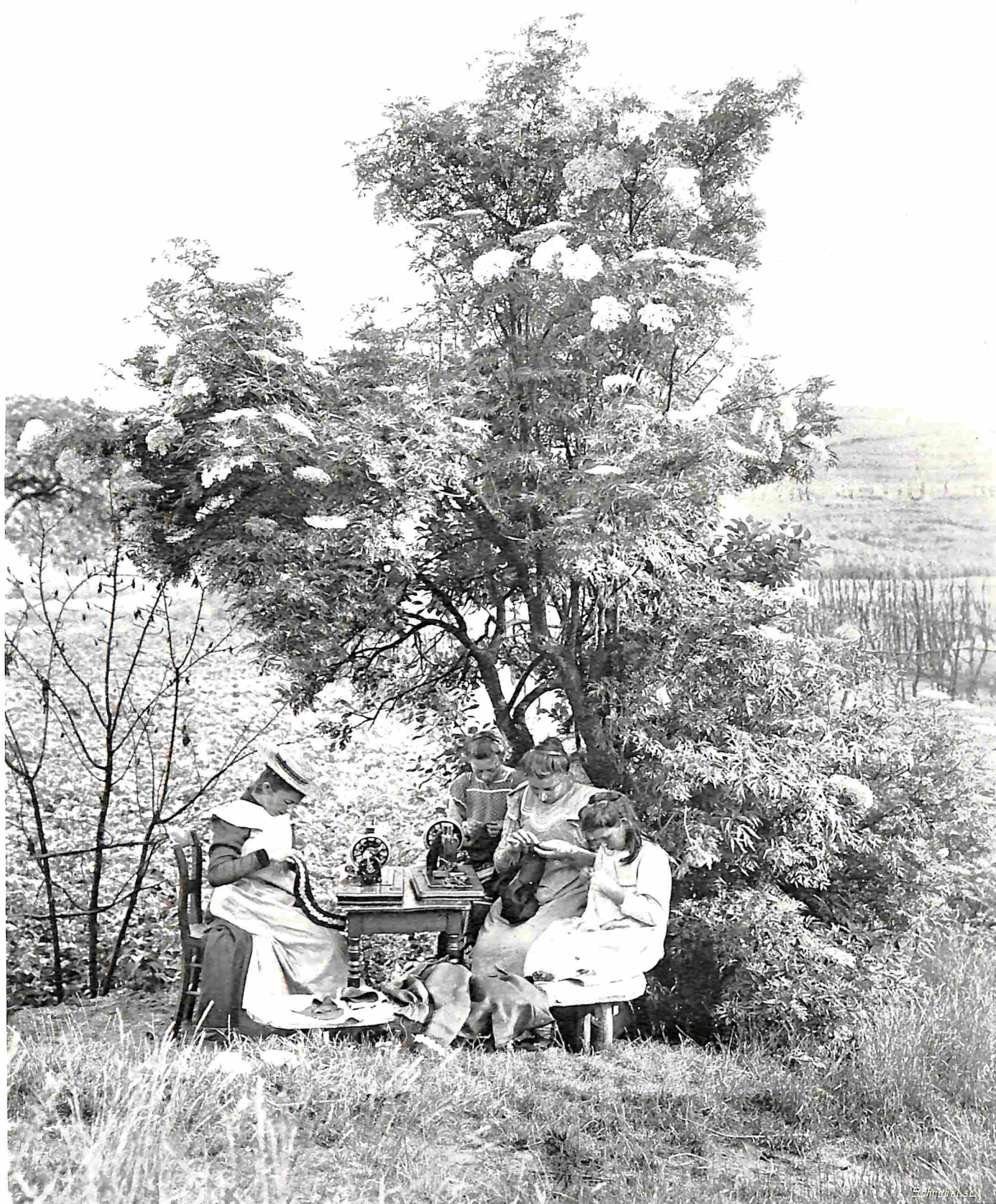

Foto Aug. F. W. Vogt.

„ZOMERS BUITEN.”

BUITEN

Geïllustreerd Weekblad
aan het Buitenleven gewijd

REDACTIE:
HENRI VAN BOOVEN, te HILVERSUM
MEDEWERKERS.

ARCHITECTUUR, (Gebouwen, woninginrichting, meubelen, verlichting, verwar-
ming, enz.) TUINARCHITECTUUR, PLAATSBSCHRIJVING: A. F. VAN
BEURDEN, H. VAN DER BORCH VAN VERWOLDE, S. v. H., J. W. HANRATH,
E. RUEMPOL, LEONARD A. SPRINGER, D. F. TERSTEEG, P. WESTBROEK.
BLOEMEN- EN MOESTUIN; (Serres, kassen, enz. vruchtboomen, sierheesters).
J. G. BALLEGO, K. BERENDSEN, JAC. B. BRINK, E. H. J. CUNAEUS, A. FIET,
J. J. KRUYFF, E. TH. WITTE.
FOKKEN EN KWEEKEN: (Paarden, runderen, wolvet, honden, pluimvee en
ander gevogelte, vissen, bijen): F. BLAAUW, G. C. DUVAL VERWEY,
CHR. H. J. RAAD, S. SPANJAARD LZN., JOH. PH. TUYT.
FOTOGRAFIE: J. A. BAKHUIS, M. A. BOER, F. F. BRUYNING JR., DR. A. J.
M. GARJEANNE, AUG. F. W. VOGT, MEVR. C. DE VRIES-BLOM.
HYGIËNE, (Tuinsteden) OPVOEDING EN ONDERWIJS: J. BRUINWOLD RIEDEL,
G. H. DEMMINK, J. C. G. GRASÉ.
LANDBOUW, LANDBOUW-ECONOMIE, HEIDEONTGINNING EN BOSCH-
CULTUUR: (Cultuurplanten, woudflora, veredeling van gewassen, enz.) L.
BROEKEMA, F. F. BRUYNING JR., J. P. VAN LONKHUIJZEN, J. RINKES BORGER,
J. Z. TEN RODENGATE MARISSSEN, A. J. VAN SCHERMBEEK, C. G. SPENGLER,
DR. J. J. OTT DE VRIES.
LEVENDE NATUUR EN LETTERKUNDIGE BIJDAGEN: MEJ. A. BIEN-
FAIT, MEJ. C. BIENFAIT, M. J. BRUSSE, MEVR. A. BIJLVAN SLOOTEN, BERN.
CANTER, J. DAALDER DZN, P. FRANSSEN JZN., DR. A. J. M. GARJEANNE, G.
DE GRAAF, E. HEIMANS, MEVR. HOFFMANN, W. C. VAN MEURS, DR. EDW.
B. KOSTER, M. KRAMER, JOH. DE MEESTER, HENRI MEIJER, J. REDDINGIUS,
MEJ. B. STOLK, DREVES UITTERDIJK.
METEOROLOGISCHE EN ASTRONOMISCHE MEDEDEELINGEN: DR. C.
SCHOUTE, J. VAN DER BILT, PROF. DR. A. A. NIJLAND.
SPORT: (Cricket, golf, hockey, kaatsen, lawtennis, voetbal, ijskolf (bandy), enz.;
paardensport; jacht en jachthonden; automobilisme, wielrijden, toerisme; roeien,
zeilen, zwemmen, vissen, watertochten; biljarten, schermen, vuistvechten, enz.;
wedstrijden) J. COUCKE, A. W. H. W. H. R. VAN MANEN.

INHOUD:

„Zomers buiten”, Illustratie	blz. 337
Noordwijk, door J. Kloos (ingezonden)	„ 338
Het luchtverschijnsel, door C. S.	„ 339
Varia, door H. v. B.	„ 339 en 343
Boekbeoordeling, door E. Th. W.	blz. 339 en 343
Modelboerderij „Het Huis ter Aa”, door E. Ruempol, geïllustreerd, (vervolg)	„ 341
Het eten van bloemen, door E. Th. W.	„ 343
Dutch Gardens, door Leon. A. Springer, geïllustreerd	„ 344
De vogels en hunne plaats in de natuur, door J. Daalder Dz.	„ 346
De „Breukluis” bij Beegden, door A. F. van Beurden	„ 348

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Bij iedere rubriek wordt gelegenheid voor correspondentie opengesteld en gelieve
men vragen aan de Redactie te richten.
Fraaie foto's zullen gaarne ter beoordeling ontvangen worden. Te adresseeren
aan de Redactie of aan de Uitgevers. De inzender verzuijme vooral niet duidelijk
zijn naam en adres te vermelden; ook achter op de foto's.
Van tijd tot tijd zullen prijsvragen voor de beste foto's op een of ander gebied
worden uitgeschreven.
De Uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding
van een annonce, een aanvrage of een bestelling aan een adverteerder doet.

Uitgave van SCHELTEMA & HOLKEMA'S BOEKHANDEL
K. Groesbeek & Paul Nijhoff - AMSTERDAM -

NOORDWIJK.

(INGEZONDEN.)

GEACHTE redactie van het geïll. weekblad „Buiten”.
Met groote belangstelling is te Noordwijk nota ge-
nomen van het prachtig geïllustreerd artikel „Noord-
wijk” van den heer W. M., voorkomende in de
nummers van 27 Juni en 4 Juli l.l. Te bejammeren
is het echter dat daarin eenige onjuistheden voorkomen. Vooral
de illustratie „Grafmonument van Doesa” geeft aan oudheid-
kenners een twijfelachtigen indruk.

Het monument van Douza is een 10 meter hooge gedenknaald
van kostbaar marmer, den 30^{en} October 1792 „posteritatis caussa”
in het zuidertransept der kerk opgericht door Gerlach Jan van
Doyz baron van der Does, heer van Noordwijk, Langeveld en
Offem, terwijl de illustratie voorstelt een grafzerk uit de 15^{de}
eeuw, een der zeldzame voorbeelden van zerken, die uit dat
Gotisch tijdperk nog ongeschonden in Nederland aanwezig zijn.
Die tijdvakken contrasteeren nog wel wat in stijl, dunkt mij!

Douza's grafzerk van 1604 is zoo goed als verdwenen; een
laatst fragment is den 8^{en} Mei 1907 in zijn grafkelder gelegd.
Deze zerk stelt voor Jan van der Boechorst, heer van Noord-
wijk en Noordwijkerhout, raad van Philips van Bourgondië, graaf
van Holland, overleden 10 Februari 1450, en Elisabet van
Alkemade, zijn tweede gade, overleden 1 November 1479, hij
geharnast, tredende op een leeuw (het beeld van den krijg), zij,

in plechtgewaad, met een windhond onder den voet (het beeld
van de jacht). De figuren zijn ongeveer 5 c.M. en relief uit-
gehakt, of liever de fond is 5 c.M. diep, en de entourage,
ongeveer 1 c.M. diep, geeft de geslachtswapens aan en het
volgende gratschrift in Gotische letters:

INT · JAER · OS · HEN · M · CCCC · EN · L · OP · SCE ·
SCOLASTICA · DACH · STARF · JAN · VD · BOECHORST · HEER ·
I · NOERTICH · EN · VA · NORTIG · HOUT ·
INT · IAER · V · LXXIX · OP · ALREHYLGE · AUENT · STARF ·
ELISABET V · ALKAMA · GESELINE · JANS · VD · BOECHORST ·
VOERGENOET · BIT · VOER · DE · SIELE ·

(Aan de maagd Scolastica † 543 werd gewijd de 10de Februari).
De zerk is in het jaar 1895 tegen den wand van het noorder-
transept geplaatst en is lang 2.70 M., breed 1.40 M. en dik
35 centimeter.

Dat de oude ingang der kerk reeds in 1789 is dichtgemetseld,
is ook onjuist. Eerst tijdens de Bataafsche republiek is, ter
voldoening aan het decreet van 't Provinciaal bestuur van Hol-
land van 19 januari 1798, op den 8sten Maart 1798 de kerk-
toren overgegaan aan de municipaliteit van Noordwijk en de
toreningang niet dichtgemetseld, maar met een deur gesloten.

Hopende dat deze rectificatie niet ten kwade worde geduid,
noem ik mij

Noordwijk-binnen, 4 Juli 1908.

J. KLOOS.

HET LUCHTVERSCIJNSEL. *)

Mijnheer de Redacteur!

GAARNE voldoe ik aan uw verzoek om een en ander mee
te deelen omtrent de merkwaardige schemerings-
verschijnselen die in de avonden op 't eind van Juni
en begin Juli over het geheele land zijn waargenomen.
Het is zeer goed mogelijk dat de reeks van deze
verschijnselen nog in het geheel niet zal zijn afgebroken, en
dat de bijzondere avondluchten terug zullen keeren zoodra de
lagere bewolking niet langer belet deze schijnsels, die tot ons
komen uit zeer hooge dampkringslagen, waar te nemen. Want
al is het niet mogelijk door de bijzondere helderheid van de
dagen eind Juni begin Juli de avondverschijnselen te verklaren
zeker is, dat zonder die helderheid van den dampkring de pracht
van de langdurige schemering onopgemerkt zou zijn voorbij-
gegaan. De dagen van 1 tot 3 Juli waren z.g. internationale
wolkendagen, d.w.z. dagen waarop de meteorologen volgens
internationale overeenkomst bijzondere zorgen wijden aan de
waarneming van wolken. Als zoodanig kunnen die dagen moeilijk
een succes zijn geweest.

Het is zooals gezegd niet onwaarschijnlijk dat de abnormale
schemeringen zich zullen herhalen, en dat voordat deze mede-
deeling kan verschijnen reeds zooveel in couranten zal zijn
geschreven ter verklaring, dat ieder die eerst aan Noorderlicht
dacht of van zodiakaal licht sprak, nu een juister verklaring
zal weten te geven. Voor dat geval wilt u mijn schrijven wel
ter zijde leggen.

Waarom geen Noorderlicht? Een oppervlakkige gelijkenis is er
zeker. Een vraag als deze doet denken aan de vraag, opge-
vangen uit een kindermund „Waarom lijkt een goudvisch
zooveel op een wortel?” Ook daar is eenige gelijkenis onmis-
kenbaar. Alles hangt maar van de scherpte van observatie
af. Voor een geoefend waarnemersoog (men kan over der-
gelijke oogen schrijven zonder daarmee te willen beweren ze
met zich om te dragen) is de gelijkenis tusschen Noorder-
licht en de schemeringsverschijnselen die pas zijn waargeno-
men, niet grooter dan van goudvisch en wortel. Terwijl het
aspect van den hemel bij Noorderlicht sterk verandert van
oogenblik tot oogenblik, soms zeer plotseling, was hier elke
overgang geleidelijk. Het donkere segment boven den Noorder
horizon, waaruit de roode stralen van het Noorderlicht opschieten
ontbrak geheel, integendeel dat deel van den hemel was sterk
verlicht. Het lichtverschijnsel van deze dagen, liever gezegd
avonden en nachten, wandelde met de zon mee, verplaatste
zich van W. naar N. en nog verder, hetgeen wel het beste
bewijs is dat we aan zonlicht moeten denken. Noorderlicht blijft
steeds uitstralen van hetzelfde deel des hemels, het sterkst in
de buurt van de magnetische pool die een veertien graden ten
W. van het N. gelegen is. Noorderlicht komt gewoonlijk het
sterkst voor in November, zoodat Juni-Juli wat den tijd van
't jaar aangaat niet gunstig zou gekozen zijn. Noorderlicht van
een zoo groote intensiteit, dat het al vroeg in den vooravond
met zoo fellen gloed schittert is in dezen tijd van het jaar
tenminste moeilijk denkbaar. En zeker zou dergelijk intens
storingen werden geregistreerd. En daarvan is geen sprake
geweest. De dag van 1 Juli b.v. was een magnetisch zeer kalme
dag. Geen Noorderlicht dus.

Het „waarom geen Zodiakaallicht” kan korter worden afge-
daan. De overeenkomst daalt hier ver beneden de goudvisch
en den wortel. Zodiakaallicht is van een zeer geringe intensiteit,
en vertoont zich meest niet duidelijk vóór de schemering voorbij
is. In dezen tijd van het jaar blijft het den geheelen nacht
schemeren zooals de lezers uit het artikel van Prof. Nijland

*) Kwam te laat voor het vorig nummer. RED.

hebben kunnen lezen. Voor de waarneming van het zodiakaal licht, dat zich vertoont als een flauwe lichtkegel waarvan de as en afwezigheid van veel kunstlicht, maanloze hemel schijn zou in staat zijn geweest den gloed van deze Juli-het zodiakaal licht zal men mij niet vragen. Er zijn er ver- schillende gegeven en daaronder zijn zeer halsbrekende.

Een verklaring van den abnormalen schemeringsduur en de ongewone sterkte van het schemeringsschijnsel kan daarentegen zeer eenvoudig zijn. Men kan volstaan met te zeggen, dat de oorzaken, die het licht bij de normale schemering langs gekromde banen van de Zon tot ons voeren, onder bijzonder gunstige omstandigheden werkzaam zijn. Die oorzaken zelf zijn vrij schillen in dichtheid in de lucht, dezelfde dichtheidsverschillen die het warrelen van de lucht geven boven een warm landschap, het dansen van de lucht boven een heete kachel, met dat verbreking veroorzaakt niet grillig is in haar wisselingen maar regelmatig verloopt, zoodat de straalbreking voor gelijke inval- richtingen van het licht altijd vrijwel dezelfde is. Verder is er licht is rechtlijnig slechts zoolang men spreekt over lichtbundels, die op hun weg geen belemmeringen, geen schaduw gevende voor- rand van zulk een voorwerp nooit een volkomen scherpe overgang zijn van licht tot donker. Een klein deel van het licht zal door z.g. gedeelte doordringen, zoodat de overgang van licht tot donker in een achter het scherm gedacht vlak steeds een geleidelijke zal zijn, geelidelijk zijn, nooit volkomen bruusk. Deze buiging van het licht is proefondervindelijk aangetoond en wiskundig volledig be- geven, zijn de stofdeeltjes die in onzen dampkring, ook in zeer hoge lagen altijd voorkomen. Die stofdeeltjes zijn ten deele van aard- door onze aarde ontmoet en vastgehouden. Ten slotte zullen deze deeltjes de aarde wel alle eenmaal bereiken maar dat daar- mee jaren kunnen gemoeid zijn is na vulkanische erupties (27 Augustus 1883) in den dampkring geslingerd, tot bijzonder mooie schemeringen aanleiding heeft gegeven, kon in het jaar 1903 (?) nog in de lucht worden geconstateerd, althans de opeen- volging van de waargenomen bijzonderheden maakt dit meer dan waarschijnlijk. Alle min of meer vlakke stofdeeltjes, uiterst kleine lavasplinters b.v. zullen met hun vlakken kant naar beneden gaan zweven. Men denke aan een vallend blad papier. Daardoor zal een deel van het Zonlicht door terugkaatsing en herhaalde terug- kaatsing aan die vlakke onderkanten de aarde kunnen treffen, dat anders geheel of bijna geheel door den Dampkring heen de aarde weer zou hebben verlaten. En niet alleen stofdeeltjes kunnen deze terugkaatsing teweegbrengen, doch ook de fijne ijskristallen die bij verschillende weertoestanden door de bovenlucht zweven. De hoogste wolken die we kennen, bestaan altijd uit ijskristallen en verschillende optische verschijnselen als kringen om Zon en Maan, bijzonnen en raakbogen aan deze kringen zijn met behulp van zeer aannemelijke onderstellingen omtrent den vorm dier ijskristallen volledig te verklaren. Ook kan men denken aan een combinatie van stof en ijs, want het is bekend dat waterdamp uit de lucht ook bij sterke oververzadiging dier lucht niet tot condensatie komt zonder z.g. condensatiekernen. De stofdeeltjes kunnen als dergelijke condensatiekernen dienst doen en met water of ijs bevracht hun weg vervolgen, en op die wijze de kans op terugkaatsing verhoogen en tegelijk de hoeveel- heid gebogen licht vergrooten. Of in dit bijzonder geval aan stoflagen of aan ijswolken moet worden gedacht laat zich voor het oogenblik m. i. moeilijk bepalen.

De waarnemingen zijn over groote uitgestrektheid, voor het minst over geheel Midden Europa gedaan maar hoe groot die uitge-

strektheid is, is nog niet te zeggen en evenmin op welke plaatsen achtereenvolgens de verschijnselen het eerst zijn waargenomen, m.a.w. waar de stoflaag, of de ijsformatie vandaan gekomen is. De eenigszins groezelige onscherpe vegen in de lucht aan den Zonkant schenen me toe al heel weinig op gewone wolken, op de gewone veder- of cirruswolken te lijken, maar het is aan den anderen kant niet onmogelijk dat de ongewone verlichting deze wolken een ongewoon aanzien gaf. Laat het voorloopig voldoende zijn te zeggen dat hier zeer waarschijnlijk een versterking was van het gebogen schemeringslicht door een abnormaal groot aantal buigende lichamen (hetzij dan stof of ijs) en tegelijk daarbij een sterke terug- kaatsing tegen deze in de lucht zwevende deeltjes. C. S.

VARIA.

Wat een verfoeilijk roofbeest is een Vlaamsche Gaai! In de dierkundeboeken leerden we het wel, dat hij de gemeenste, de „Negenmaal-negendooder”, de „Wurger” is onder de schadelijke vogels, maar telkens kunnen we in den moestuin en aan den schrik, dien hij onder de ons omringende en vermakende zang- vogels verspreidt, bemerken, dat hij de struikroover zonder mede- doogen, de listigste gauwdief van alle is. Men heeft van hem verteld, dat hij behendig adders weet te doden door ijverig met zijn bek in den slangenkop te pikken, zonder zich ook maar even aan een beet bloot te stellen. Maar dat hij op de zelfde wijze jonge zangvogels weet te vermoorden, ondervond ik van ochtend.

Aan den overkant van den stillen weg, waaraan ik woon, staat een vrij dicht dennenbosch. Plotseling hoorde ik daar het kwaadaardige geschreeuw van den gaai: Rrrrèè, Rrrrèè, Rètsj, Rrrrèè en angstig gepiep van lijsters.

Ik zag een gaai, die verwoed op een reeds op den grond lig- genden jongen zanglijster lostrok. Ik liep er dadelijk naar toe. De gaai vloog weg en bleef buiten schot zijn spijtig Rètsj! Rrrrèè schreeuwen. Na eenig zoeken vond ik den jongen zanglijster zieltogend met gespreide vlerken tusschen het hooge gras. Het beest bleef roerloos, toen ik het naderde. De lange tong bewoog alleen in den geopenden bek op en neer, als snakte het dier naar water. Ik haalde dit snel, maar toen ik terug kwam en het drup- pelsgewijze in den bek liet vloeien, schokte heel traag het ster- vende vogellijfje, drie maal met nog al lange tusschenpoozen. Bloed drupte het dier langs het rechter oog in de veeren, bij ieder schokje zonk de kop lager, tot deze neerlag in het gras. Uit een groot gat onder het oog en in den rug vloeide nog het bloed. Om het kleine lijf niet aan den gaai prijs te geven, nam ik den dooden zanglijster en dekte dezen onder de aarde tusschen de bloemen in mijn tuin. H. v. B.

BOEKBEOORDEELING.

De Flora van Nederland, door H. Heukels, Leiden. N. V. Boekhandel en Drukkerij, voorheen E. J. Brill, Groningen. N. V. Erven P. Noordhoff's Boekhandel en Uitgeverszaak, 1908.

VOR alle liefhebbers van onze inlandsche planten, en hun aantal is gelukkig steeds toenemende, is het verschijnen van het hier boven vermelde boek een blijde gebeurtenis. Meer dan dertig jaar is het geleden sinds de bekende „Flora van Nederland” door C. A. J. A. Oudemans het licht zag, en hoe uitnemend dit boek ook was, te ont- kennen valt het niet, dat het sinds min of meer verouderd is. Het is vooral de biologische wetenschap, die zich sinds dien tijd sterk heeft ontwikkeld, en in zijne voorrede zegt de schrijver dan ook, dat hij voornemens is met die ontwikke- ling wel degelijk rekening te houden. Uit de eerste aflevering, die thans in ons bezit is, blijkt dit dan ook duidelijk, al weet de schrijver zich gelukkig te vrijwaren voor die overdrijving, waar- toe de biologische studie tegenwoordig zoo vaak aanleiding geeft.

Uit de eerste aflevering blijkt, dat de schrijver zijn werk aan- vangt met het 2de deel, dat te zamen met het 3de deel de Twee- zaadlobbige planten zal omvatten. Na afwerking hiervan volgt het 1ste deel, dat uit de Vaatkryptogamen, de Eenzaadlobbige planten en een inleiding zal bestaan. Uit de 1ste aflevering valt duidelijk de indeeling van het boek waar te nemen. Iedere plan- tenfamilie wordt voorafgegaan door een korte beschrijving met vermelding van biologische opmerkingen; hierop volgt een over- zicht van de groepen en dan een tabel tot het determineeren der soorten. Vervolgens worden de geslachten beschreven, waarop een tabel tot het determineeren der soorten volgt. Hierop volgt een uitvoerige beschrijving van de soorten, met vermelding van het voorkomen in Europa en Nederland, biologische bijzonder- heden der soorten, het gebruik dat van haar gemaakt wordt, be- nevens een opgave der volksnamen. Alles, wat dus van een hier te lande voorkomende plant te vermelden valt, kan men be- knoep en duidelijk in deze nieuwe Flora vinden.

Het werk zal compleet zijn in 28 à 30 afleveringen, ieder van 64 pagina's, à f 0.75 per aflevering, jaarlijks zullen 7 à 8 afle- veringen verschijnen, waardoor het gemakkelijk onder ieders bereik valt. De uitvoering is netjes, alleen hadden wij de afbeeldingen gaarne wat meer op de hoogte van den tijd gezien.

Deze Flora belooft een mooi boek te worden, dat wij gaarne in het bezit van alle plantenliefhebbers zullen zien. E. TH. W.

Foto P. G. van Anrooy. HET LUCHTVERSCHIJSSEL GEZIEN TE HILVERSUM, DES NACHTS TWAALF UUR.

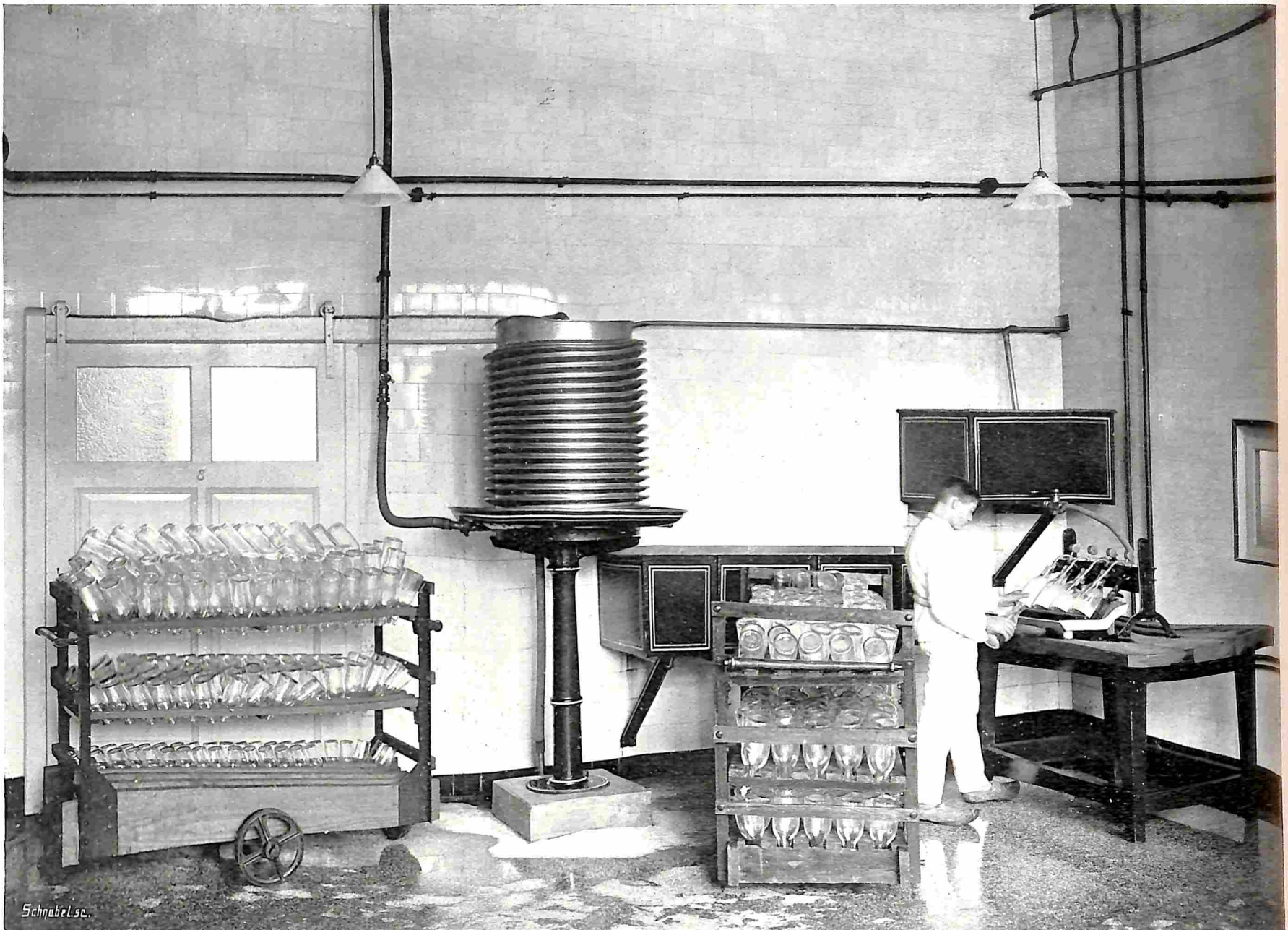

Foto Aug. F. W. Vogt.

HET AUTOMATISCH VULLEN DER FLESSCHEN MET KARNEMELK.

MODELBOERDERIJ „HET HUIS TER AA”.

(Vervolg).

DE weilanden van deze boerderij zijn voorzien van drinkplaatsen voor het vee, waarbij het water door Norton-pompen wordt geleverd. Het melkvee kan geen onrein sloot- of rivierwater drinken, omdat door bijzondere hekken de dieren daar niet bij kunnen komen.

In de onmiddellijke nabijheid van het hoofdgebouw boven komen te staan een zuivelhuis, een quarantaine-stal en ziekenstal, een hotel voor het personeel, enz. enz.

Als stelregel worden alleen ongetrouwen bij de melkerij in

dienst genomen — en wel eigenaardig zijn de Friezen de beste werklui gebleken! — omdat dan alleen voldoende controle kan worden uitgeoefend op de gezondheid van het personeel. Dat bijzondere zorg daarvoor besteed wordt, blijkt wel uit het toe te juichen feit, dat het personeel in het hotel zal vinden badkamers en een recreatiezaal, behalve natuurlijk de nodige slaapvertrekken. Een kok en zijne vrouw zullen voor de dagelijkse verzorging dienen van de 30 à 40 man, die daar hun onderdak zullen vinden. Ook is voor dit personeel een eigen bakkerij ontworpen. Op de duinen komen dan nog verschillende dienst-

woningen, gelijk nu reeds de vaste bazen hebben, elk met een aardigen lap grond voor tuin. Een atzonderlijke waschery voor het linnengoed der melkers ontbreekt al evenmin op de bestekken en met even nauwlettende zorg is gedacht aan de behandeling der koebeesten, voor wie een veearts — de Rijksveearts Dr. J. C. Rab — in vasten dienst is genomen. De groote modelstal was bij ons bezoek slechts aangegeven in de fundeeringen, maar wij bewonderden op de plans de praktische inrichting om door twee ondergrondse tunnels de mest in kipkarretjes te doen wegvoeren naar een verterzijde liggende mestput, zoodat de scherpe reuk onmogelijk kan doordringen tot de plaatsen, waar de melk haar zeer verschillende bewerkingen ondergaat.

Tot zoover een aanduiding van de plannen, die reeds in begin van uitvoering zijn. Onverdroten wordt daar gewerkt en dat mag wel: de aanbesteding

Foto Aug. F. W. Vogt.

REINIGINGS-TOESTELLEN DER MELKFLESSCHEN.

vond plaats begin Mei en de aflevering is gesteld op 15 September. Wekelijks worden dan ook 300.000 steenen verwerkt! Met het vaste korps zullen dezen zomer ongeveer 1100 man op de verschillende punten van het terrein aan het werk zijn!

Alvorens nader verslag te geven van het zeer interessante bezoek, onder de voorkomende leiding van den heer Scheffer Sr. zelf, aan de bestaande boerderijen en inrichtingen gebracht, schrijven wij hier de namen af van de landgenooten, die op zich namen verschillende onderdeelen van de bouwplannen uit te voeren.

Aannemers van het geheel zijn de heeren Rietsnijder en Zn. te Amsterdam, de architect is hun stadgenoot Ouëndag. De levering van de machines voor de electrische centrale werd toevertrouwd aan Backer en Rueb te Breda, voor de electrische

Den steilen rijweg naar beneden afgaande, waar de „oude” gebouwen staan, troffen wij juist het aardige oogenblik, dat in een paar nette lichte karretjes de melkers uitreden naar hun werk — allen in keurige lichte pakken gestoken, helder en zindelijk.

Daarna begon de groote rondwandeling over het terrein, door de verschillende stallen en inrichtingen. Wil men met een kort woord het geheim weten van den bloei van de onderneming: zindelijkheid en volharding. Waar wij maar kwamen — en geen enkel gebouw sloegen wij over — was het overal even kraakhelder, glinsterend van reinheid, frisch om te zien. Alle stallen waren ongeveer manshoog rondom betegeld met witte steenen; als in ziekenhuizen en sanatoria waren alle scherpe hoeken en kanten vermeden om onmogelijk te maken, dat ergens ook maar stof en vuil zich zouden kunnen verzamelen. De dieren komen nergens in aanraking met hout, waardoor ophooping van misschien mogelijke bacteriën in naden en spleten voorkomen wordt. Alle stallen hebben ruim licht en lucht, elk is voorzien van heldere waschgelegenheden en tot in kleinigheden is met angstige zorg gewaakt voor reinheid en nog eens reinheid. Zoo wordt er de melk niet door een knecht van buiten uit de stal gehaald, maar worden de groote kannen door den melker door een luik naar buiten geschoven.

De voerbakken zijn alle van portland-cement met fijne pijpen, de watertoevoer naar de beesten geschiedt door ingemetselde buizen, zoodat het water niet eerst een heelen weg door de buitenlucht heeft af te leggen. Het hooi voor de beesten wordt in afgesloten ruimten boven de stallen bewaard en komt door een goed geslotenluchtkoker naar beneden, zoodat stof en verstuiving zelf niet in den stal kunnen komen, terwijl nog op den bodem van die kokers roosters zijn aangebracht, om de

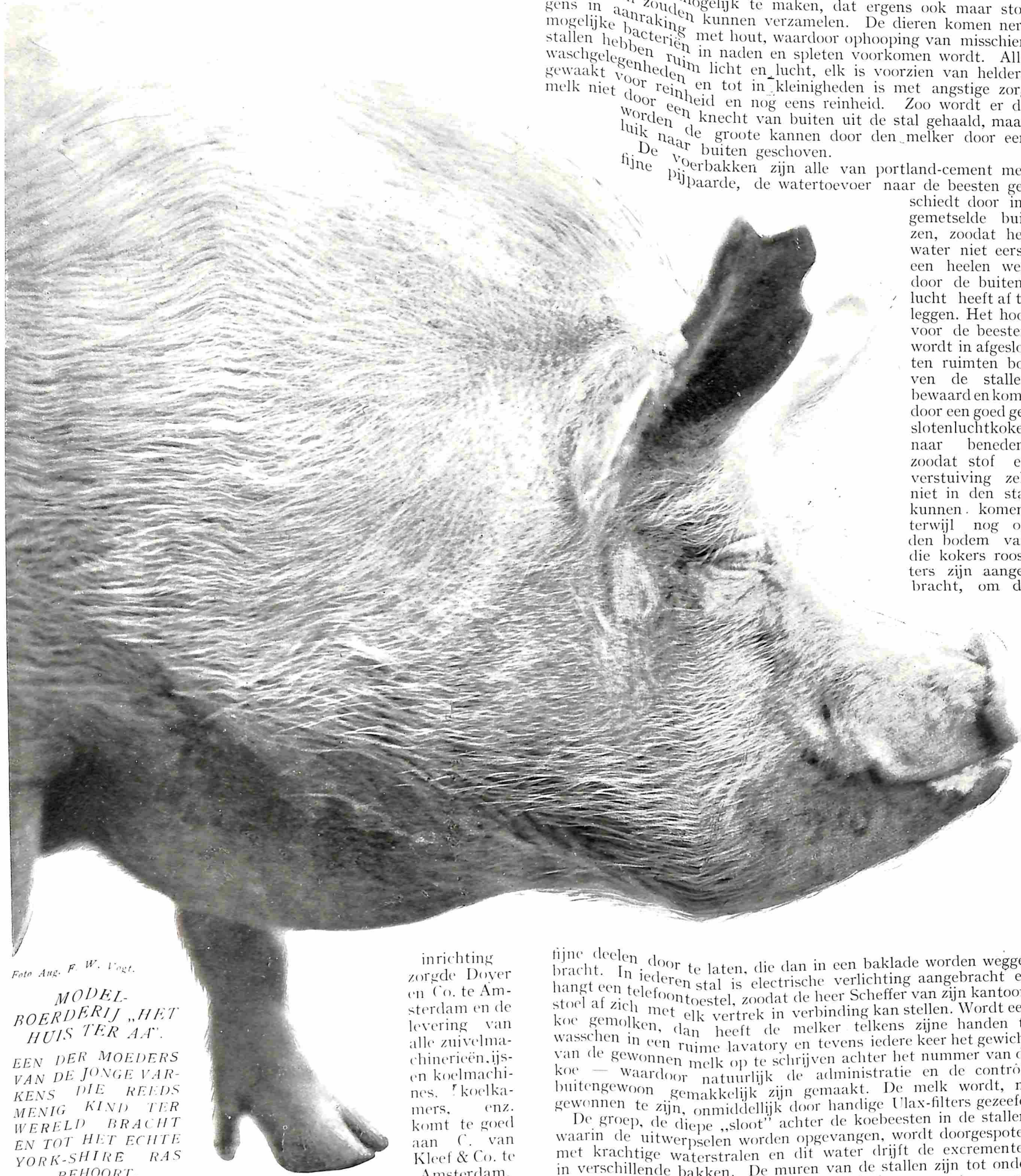

Foto Aug. F. W. Vogt.

MODEL-BOERDERIJ „HET HUIS TER AA”.

EEN DER MOEDERS VAN DE JONGE VARKENS DIE REEDS MENIG KIND TER WERELD BRACHT EN TOT HET ECHTE YORK-SHIRE RAS BEHOORT.

inrichting zorgde Doyer en Co. te Amsterdam en de levering van alle zuivelmachinerieën, ijs- en koelmachines, koelkamers, enz. komt te goed aan C. van Kleef & Co. te Amsterdam.

terwijl ten slotte Cannoy-Herkens te Venlo zorg dragen voor de stoom-schoorsteen, welke hier nitteraard ware gevaarten zijn. Het Technisch bureau voor Tuin- Bosch- en Landbouw, D. G. Montenberg te Nijmegen, heeft gemaakt de vijvers met rotswerk, den grooten waterfilter voor de reservoirs, den aanleg en egalisatie der nieuwe bouwgronden bij de electrische centrale en de varkensstallen.

fijne deelen door te laten, die dan in een baklade worden weggebracht. In iederen stal is electrische verlichting aangebracht en hangt een telefoontoestel, zoodat de heer Scheffer van zijn kantoorstoel af zich met elk vertrek in verbinding kan stellen. Wordt een koe gemolken, dan heeft de melker telkens zijne handen te wasschen in een ruime lavatory en tevens iedere keer het gewicht van de gewonnen melk op te schrijven achter het nummer van de koe — waardoor natuurlijk de administratie en de controle buitengewoon gemakkelijk zijn gemaakt. De melk wordt, na gewonnen te zijn, onmiddellijk door handige Ufax-filters gezeefd.

De groep, de diepe „sloot” achter de koebeesten in de stallen, waarin de uitwerpselen worden opgevangen, wordt doorgespoten met krachtige waterstralen en dit water drijft de excrementen in verschillende bakken. De muren van de stallen zijn tot onder aan de ramen dubbel, aan de buitenzijde is een rooster aangebracht voor den toevoer van frissche lucht, welke door een af te sluiten luik binnen kan treden. Verder zijn in de zolderingen luchtkokers aangebracht en neemt men daarbij nog in aanmerking, dat de vloeren steeds vochtig gehouden worden, dan komt men toch zeker tot de overtuiging, dat voor frischheid en zindelijkheid al het mogelijke gedaan is. Als wijze maatregel vermelden

Foto Aug. F. W. Vogt.

MODELBOERDERIJ „HET HUIS TER AA”.
EEN DER MELKSTALLEN, WAARVAN DE BEWOONSTERS IN DE WEIDE ZIJN GEBRACHT.

Foto Aug. F. W. Vogt.

MODELBOERDERIJ „HET HUIS TER AA”.
HET DRINKEN DER KOEIEN OP DE WEIDE, WAAR ZIJ NIET ANDERS DAN ZUIVER BRONWATER KUNNEN BEKOMEN. DE OMGEVING WORDT REIN GEHOUDEN DOOR EEN TER PLAATSE AANGEBRACHT EN ZINDELIJK GEHOUDEN BESTRATING.

wij nog, dat in elken stal een knecht slaapt, natuurlijk in een afzonderlijk vertrek.

Alleen in de kalver-boxes merkten wij houten deuren op, maar deze zijn om de bovenvermelde sanitaire overwegingen geheel beslagen met gegalvaniseerde platen.

In den stierenstal, waar wij een prachtbeest bewonderden met forsche pooten en krachtigen bouw, is ook de zindelijk-veearts is ondergebracht in den Ziekenstal of het Hospitaal en in dit gebouw worden de koeien geplaatst, die moeten kalveren.

Op onzen tocht naar de zijwaarts gelegen mestput kwamen wij langs de waterleiding, waar het water, uit een beek in een groot reservoir geleid, voor het algemeen gebruik van de plaats wordt gefiltreerd. Ook hier waren natuurlijk omvangrijke grond-werkzaamheden noodig en het is merkwaardig hoe keurig en afgewerkt alles er uit ziet. Langs spoorrails stegen wij een vrij groote helling op en boven kwamen wij aan de mestput — zoo duidde de heer Scheffer het aan. En deze aanduiding was noodig, omdat — mirabile dictu — van eenig minder aangenaam geurtje, om van stank niet te spreken, absoluut niets was te bespeuren. Met spoorwagens wordt de mest aangevoerd en in de met een rustiek dak gedekte open put geworpen, die 3½ Meter diep ligt. Om de twee dagen wordt op de mest een laag van turfmoel gespreid, om de ammoniak, en dus de kracht, in de mest te houden.

(Wordt vervolgd).

E. RUEMPOL.

VARIA.

Nederlandsche Pomologische Vereeniging. Na een tienjarig bestaan heeft de Nederlandsche Pomologische Vereeniging thans een vast inlichtingsbureau te Utrecht geopend, waarheen belanghebbenden zich kunnen richten met vragen over de teelt van vruchtboomen en over den fruithandel; tevens beschikt het bureau over werkrachten om boomgaarden aan te leggen, boomen te snoeien en hun kwalen te bestrijden, zoodat wie in dit opzicht hulp verlangt, deze kan krijgen.

De inrichting dezer vereeniging is dus in veel opzichten een navolging van het voorbeeld, dat de Nederlandsche Heide-Maatschappij gaf, die reeds zooveel goeds in ons land verrichtte.

Sedert de vereeniging in November in Maastricht het voorloopige bureau vestigde, dat nu naar Utrecht is overgebracht, verdubbelde het aantal harer leden reeds, waaruit de belangstelling der fruittelers voor deze instelling moge blijken.

In het midden dezer maand zullen de leden een tweedaagse excursie door het eiland Zuid-Beveland maken om daar boomgaarden en fruittuinen te bezichtigen, terwijl dan tevens een algemeene vergadering in Goes wordt gehouden. Hier zullen voordrachten worden gehouden en zal een geschikte verpakking voor de vruchten worden vastgesteld. Om het fruitverbruik in ons land meer algemeen te maken, wil de vereeniging in het najaar fruittentoonstellingen met verkoopgelegenheid houden in eenige groote steden van ons land, zoodat de liefhebbers in de gelegenheid zullen wezen, zich daar vruchten te verschaffen, die ze kunnen uitzoeken en probeeren. Het plan bestaat aan deze tentoonstellingen ook een honigmarkt te verbinden.

Het adres der vereeniging is Directie der Ned. Pomologische Vereeniging te Utrecht.

HET ETEN VAN BLOEMEN.

LANG niet algemeen bekend is het, dat sommige bloemen zeer geschikt zijn om gegeten te worden en in sommige streken zelfs reeds vrij veel genuttigd worden. Natuurlijk heb ik hierbij niet het oog op de Bloemkool, wat in de meeste gevallen nog geen bloem is, doch er nog een worden moet en ook niet op de gewoonte die eenigen tijd in Amerika bestaan heeft om geconfijte viooltjes of rozenbladeren bij de thee aan te bieden, die dan met ruim f 30 per kilo betaald werden, maar op bloemen die binnen ieders bereik liggen.

Een goede gewoonte van sommige menschen is het om door gewone Sla bloemen te mengen van Oost-Indische Kers (*Tropaeolum majus*) die er een eigenaardige pikante smaak aan verleenen, welke door de honing, die in de spoor zit, eenigszins getemperd wordt. Ook de blauwe bloemen der Bernagie (*Berago officinalis*) leenen zich hiertoe goed, daar zij een duidelijke Augurkensmaak hebben.

Bloemen, die zeer smakelijk zijn om genuttigd te worden, zijn die van de gewone witte Acacia (*Robinia Pseudo-acacia*). Men rolt ze hiertoe in een luchtig eierdeeg, waarna zij in boter gebraden een zeer lekker gerecht opleveren. In Italië worden ook de mannelijke bloemen van verscheidene Pompoenen op deze wijze gegeten. Ook de groote zeer welriekende bloemen van de *Phaseolus Caracalla* worden daar te lande veel geconfijt.

Het confijten van bloemen is trouwens niet nieuw en wordt vooral veel in Bosnië gedaan, naar men zegt. Bij ons schijnen deze lekkernijen nog weinig of niet bekend te zijn. E. TH. W.

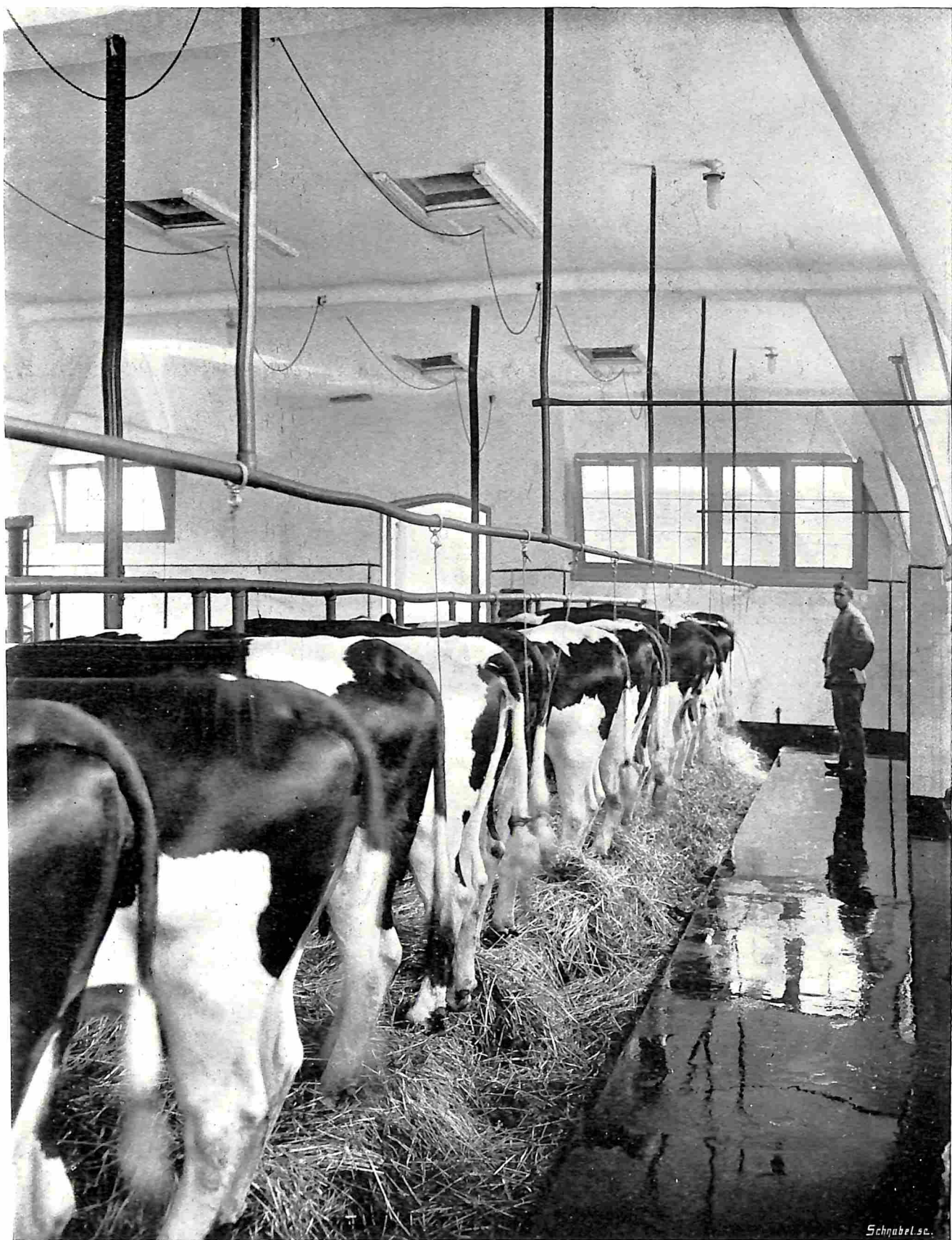
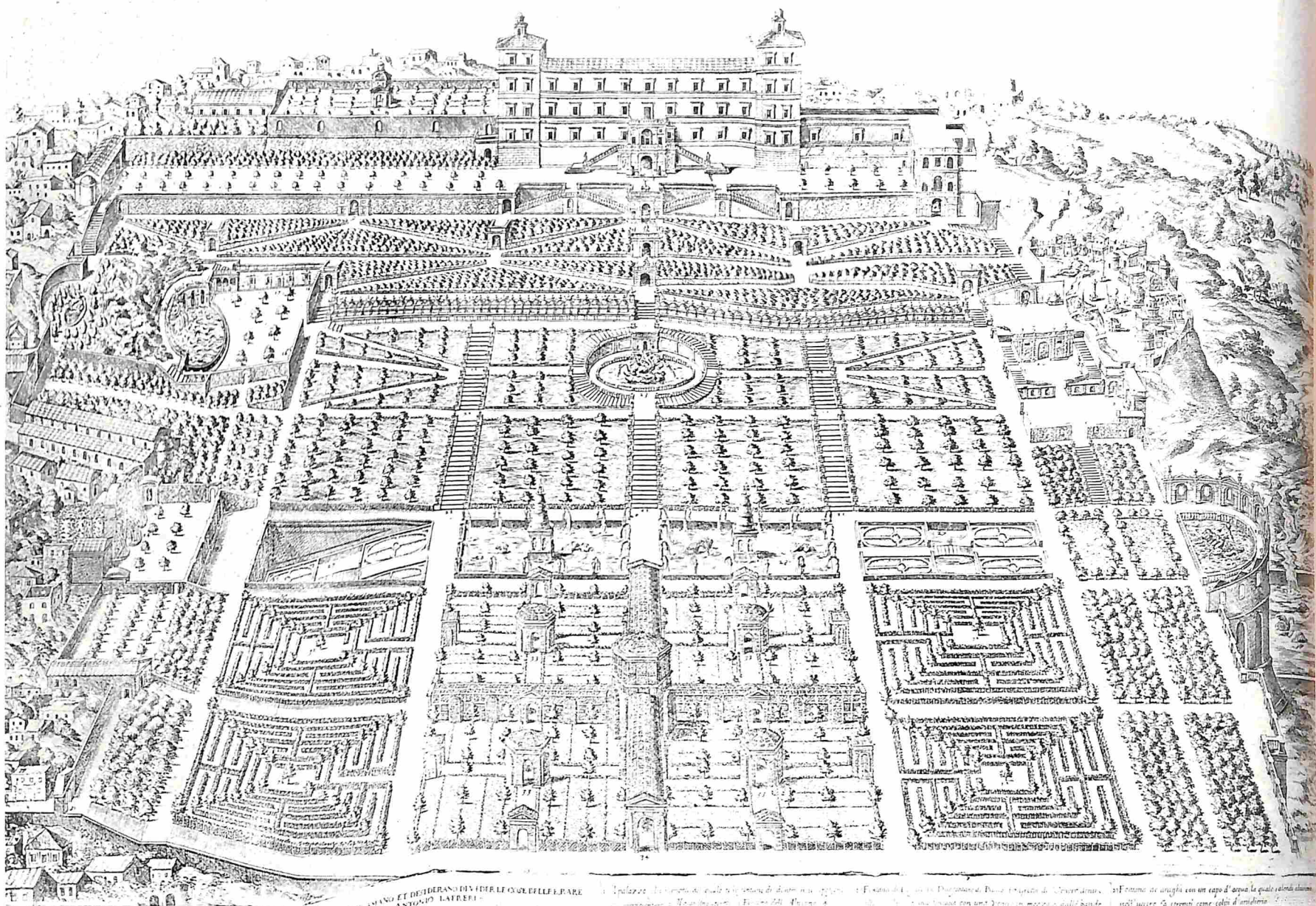

Foto Aug. F. W. Vogt.

MODELBOERDERIJ „HET HUIS TER AA”.
DE STAND DER KOEIEN IN DEN MELKSTAL VAN DE ACHTERZIJDE GEZIEN.

Schnabel sc.

IL SONTVOSISS^o ET AMENISS^o PALAZZO ET GIARDINI DI TIVOLI

ALLA CHRISTIANISSIMA REGINA CATARINA DI MEDICI
MARIE DEI CROUATZ L'ETMO CARLO MARIE DE FRANCE

A. LATTRELL

I. VILLA D'ESTE BIJ ROME.

Volgens een gravure van Etienne du Perac in 1573. Men lette op het door berceaux overdekte midden kruispad in de Labrynthen.

DUTCH GARDENS.

EEN Engelsch woord boven een Nederlandsch stuk! 't Schijnt vreemd, maar 't moet, want in den laatsten tijd, nu engelschen invloed alles overheert, wordt nogal eens over *dutch gardens* gesproken alsof dit een afzonderlijke stijl in de tuinkunst is en toch: het type „Dutch Garden” bestaat niet, of het wordt beschouwd uit een minder gunstig oogpunt, zooals meerdere uitdrukkingen, waarbij 't woord *Dutch* wordt gebruikt. Wij Nederlanders verbeelden ons somtijds dat wij op sommiger kunstgebied voorgangers zijn geweest en nu mag dat misschien waar wezen op 't gebied van schilderkunst, voor 't overige mankeert er nog al eens wat aan dat origineele, er is wel eens een vreemd smaakje aan en bij de oude tuinkunst is dit zeer sterk.

Het is niet aan mij een woordje mede te praten, waar 't bouwkunst betreft, maar ik wil mij bepalen bij de minst gewaardeerde kunst, die er bestaat: „De Tuinkunst”.

De wijze van een tuin aan te leggen, haar in te richten, dat hij ons datgene verschaft wat wij er zoeken, is in ons vaderlandje nooit als een *kunst* beschouwd. 't Is zoo'n bijhangertje. Eerst waren het de tuinlieden, die de tuinen maakten, toen de bouwmeesters, toen weer tuinlieden, thans is men weer op den weg den bouwmeester te roepen, als men zijn tuin wil ingericht zien en men maar steeds niet begrijpt of begrijpen wil, dat tuinkunst een geheel afzonderlijke kunst is geworden. Zij behoort niet tot de bouwkunst, omdat zij niet als deze met dood — maar met levend materiaal werkt en de beoefenaars der bouwkunst dit materieel niet kennen; en om dit te leeren kennen is dagelijksche omgang met het plantenrijk noodig.

Zoo volgt de geschiedenis den gewonen cirkelgang der dingen.

Een tuin had oorspronkelijk niets, dat eenige aanspraak had op iets, dat naar kunstuiting geleek. Een stukje grond werd afgebakend en met teenen vlechtwerk, heg, steenen muren, of houten schutten van de omgevende landerijen afgebakend en beperkt, (omtuin vandaar tuin of park). Men had voor verschillende gelegenheden planten noodig, 't zij voor versiering, 't zij voor geneesmiddel, 't zij als genotmiddel, om afwisseling te geven bij de vleesch- en meelspijzen — het brood.

Men kweekte groenten, geneeskrachtige kruiden en bloemen in een en denzelfden tuin, bijna op een en hetzelfde bed, of op aaneengesloten bedjes.

Daar de bloemen de lievelingen werden van vrouwen en meis-

jes wordt hun gaandeweg een atzonderlijk plaatsje gegund. Zonder vooraf berekend effect werden de planten neergezet, alleen rekening houdend met hunne behoefte aan meer of minder zon, aan meer of minder ruimte.

Wanneer men begonnen is kunstuiting in den tuin toe te passen, is niet bekend. Reeds bij de oudste volken vindt men daarvan de bewijzen, zoodra zij tot een zekere beschaving gekomen waren.

Bij de oude Egyptenaren, Perzen, Assyriërs, Israëlieten, Indiërs, Grieken en Romeinen, bij alle bekende oude volken spelen bloemen en tuinen een belangrijke rol.

Toen de Westers-Romeinsche beschaving ten onder ging en Westelijk en Centraal Europa weer tot het Barbarisme was vervallen, was er van tuinen in het geheel geen sprake meer.

De Mooren brachten de tuinkunst over in Spanje en ook de rijke italiaansche kooplieden van Genua en Venetië maakten met haar kennis door 't geen zij op hunne reizen in 't Oosten ontmoet hadden en pasten haar toe op hunne paleizen.

De Middeleeuwen waren echter te onrustig voor 't rustig genieten van 't kalmere deel van 't buitenleven. Men zocht zijn vermaak elders.

Elk kasteel was een vesting, liefst op onbereikbare plaatsen gebouwd. Voor luxe-tuinen was geen plaats. Wij zien de tuinen dan ook slechts in hunne primitieve vormen nabij den buitenhof aangelegd.

Priëlen en fonteynen zien wij pas later aangebracht. De kruistochten brengt de Europeanen in nauwere aanraking met het Oosten. Terug gekeerde ridders, minnezangers, verhalen van prachtige tuinen, doch gaan in hunne beschrijving vaak alle de Roman van Walewijn.

De Middeleeuwsche gedichten verwarden phantasie en werkelijkheid; doch ziet men afbeeldingen van tuinen op oudere schilderijen of teekeningen uit die dagen, dan zijn het niets dan terhegjes. Een fonteyntje en een omsloten door muren, hekken en bogen latten als eenige versiering.

Eerst de Renaissance bracht verandering, er komt meer weelde in den tuin. Italië bezat een schat van beeldhouwwerk, uit de weelde der kerkelijke en wereldlijke vorsten, en der kooplieden

uite zich ook in buitensporige kunstwerken *buiten* de paleizen Italië zien wij de kunst overgebracht naar Frankrijk en Engeland. Wij zien eerst nog geen groote verschillen tusschen de in de kunstwerken van de Perac en van Androuet Ducerceau. Later werken de grootste kunstenaars er aan, zelfs Michel Angelo en Raphaël.

De tijden van François I en Henri IV zelfs zijn nog te onrustig om aan de kunst gelegenheid te geven zich in al haar kracht in de tuin te uiten.

Eenvoudig is de indeeling. Meestal als een dam- of schaakbord. Elk vak afgebakend door een randje lage plantjes, buxus, zakelijk maakte, zien wij elk terrasvlak op gelijke wijze behandeld. Wij zien dit zoowel in Italië en Frankrijk als later ook in in Duitschland ingevoerd.

De kleine kweekbedjes der eerste tuinen zijn uitgegroeid tot grootere kwadraten als van een schaakbord of elk kwadraat is tasie van den ontwerper, eenvoudiger of rijker. Sommige dezer bonden door berceaux. Zie de villa D'Este in Italië. Afb. I en II. Die vijvers zij nemen ook wel de plaats in van 2 kwadraten en te Rijswijk).

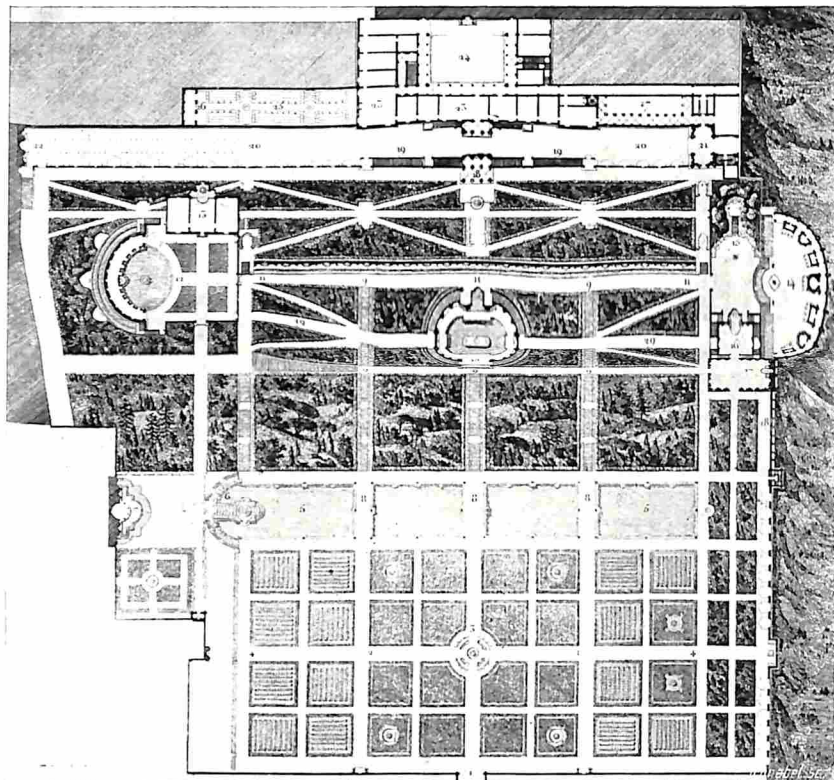
Werden de bloembedden en kwadraten van groote oppervlakte, dan werden er ook boomen en struiken op geplant. De lage randjes van Buxus of andere geschikte planten worden vervangen door hekken en heggen, die steeds hoger en hoger worden, terwijl het geheel het aanzien kreeg van een bosch met elkander rechthoekig snijdende of evenwijdig loopende lanen. Dusdanig vinden we ze in Italië, en Frankrijk (o.a. in den tuin van de Tuilleriën in 't werk van Androuet Ducerceau 1579). Dit kwadraatstelsel is zelfs in Le Nôtre's Versailles terug te vinden.

Om de eentonigheid te breken werden op kruispunten fontein en aangebracht en tegen de wanden beelden geplaatst. Alles met toenemende weelde. De Fransche architect du Perac onder Henri IV heeft op 't kasteel Anet voor den tuinman Claude Molet de eerste broderie's geteekend, die wij later zulk een groote plaats in de tuinkunst zien innemen en eeuwen blijven en in onze dagen in gewijzigden vorm, als Mosaïkparterres en Tepichgarden aangebracht.

De eerste symptomen daarvan zien wij in de Fransche renaissance parken, in de beplanting, die men aanbracht op enkele der kwadraten van 't geheele samenstel, Afb. V en VI. Het waren de wapens of initialen der vorstelijke bezitters. Een der kwadraten van den tuin der Tuilleriën in 1579 is aldus aangekleed en wie dus denkt, dat *Le Nôtre* de fraaie ornamentbedden bedacht heeft, slaat de plank mis, al spelen zij in zijn werk een zeer groote rol.

Hoe ging het nu in ons land?

Ons landje begon feitelijk pas in aanmerking te komen op 't gebied van 't beschavingswerk in de 16de eeuw. Iets oorspronlijksch en grootsch zien wij in onze tuinkunst niet. Te verwonderen is het niet. Ons land bestond grootendeels uit een aantal kleine republiekjes. De adel met graven en prinszen aan 't hoofd had weinig macht en was dikwijls afhankelijk van steden en provinciën. Bij onze kasteelen vond men in den tijd der middeleeuwen en der renaissance geen groote tuinen en parken. Onderlinge twisten en twisten tusschen adel en steden maakte den tijd rumoerig, en weinig geschikt voor 't buitenleven. Toen kwam de hervorming met al de daaruit voortgevloeide twisten en 11 Spaanschen oorlog, maar ook de toename der voorspoed op 't gebied van handel, nijverheid en daardoor ook de grotere invloed der kooplieden, die in vele zaken de grootste macht verkregen. Zij waren het vooral, die, in navolging der Venetiaansche en Genuesche kooplieden, zich begonnen toe te leggen op het bezit van grotere of kleinere buitens. Daar echter de openbare wegen zeer slecht waren in die dagen, — men denke slechts aan de beschrijving van den Amsteldijk bij Amsterdam door Spieghel in zijn gedicht Herts-Spieghel, 1614. — werden de buitens niet ver van de eigenlijke woning gemaakt, aan Amstel, Vecht, enz.

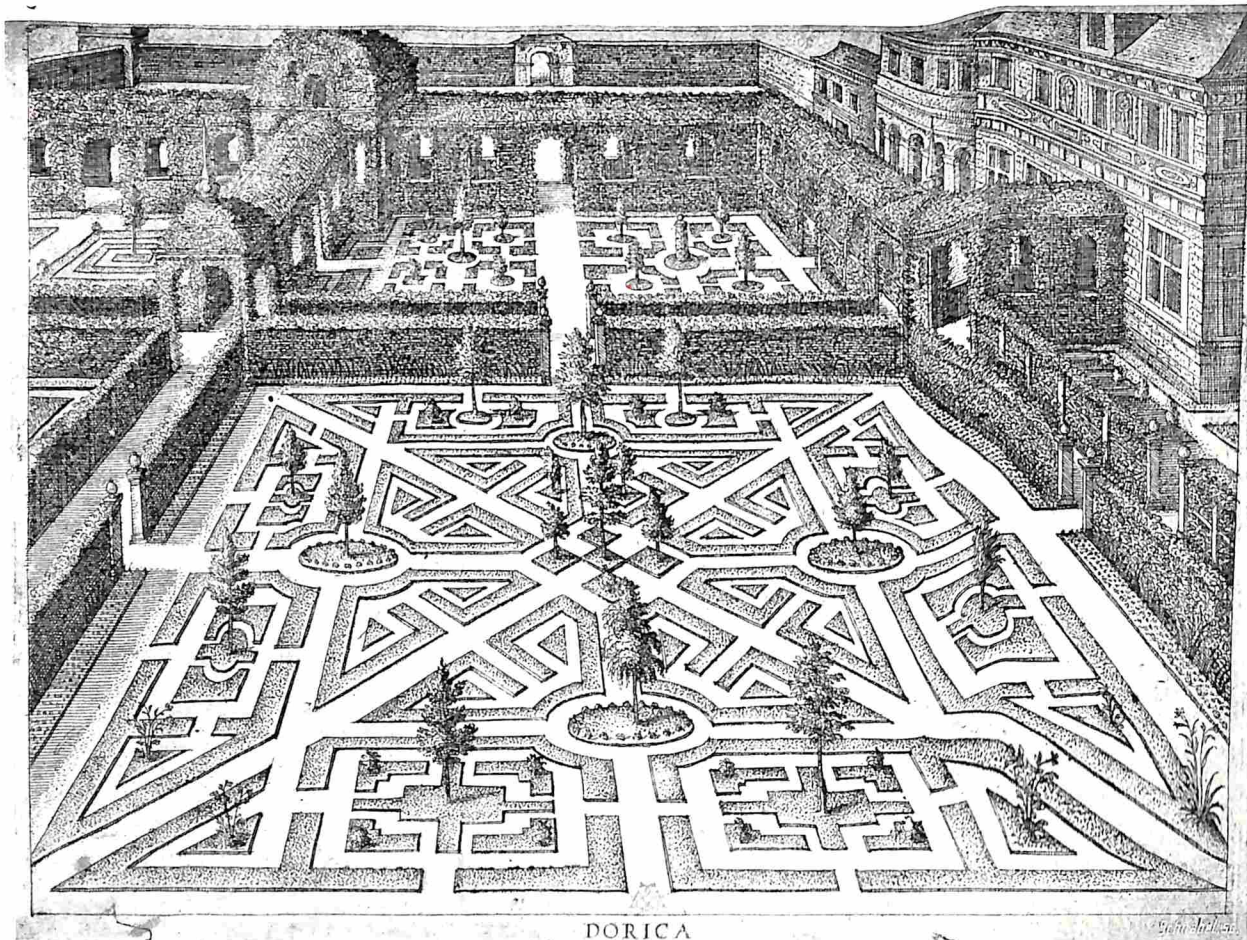
II. VILLA D'ESTE RIJ ROME IN 1810.

Naar het bekende fransche werk van Percier et Fontaine. Het centrum van 't kruispad is sedert de 16e eeuw zeer gewijzigd, en in plaats van de berceaux, uit 1573, ziet men daar een cirkel van hooge cypressen, die er fontein omgeven. Zie vorig artikel.

Veel afbeeldingen van die tuinen zijn er niet, doch wij moeten ze ook overal opsnoeven, zelfs daar, waar wij ze niet zouden verwachten.

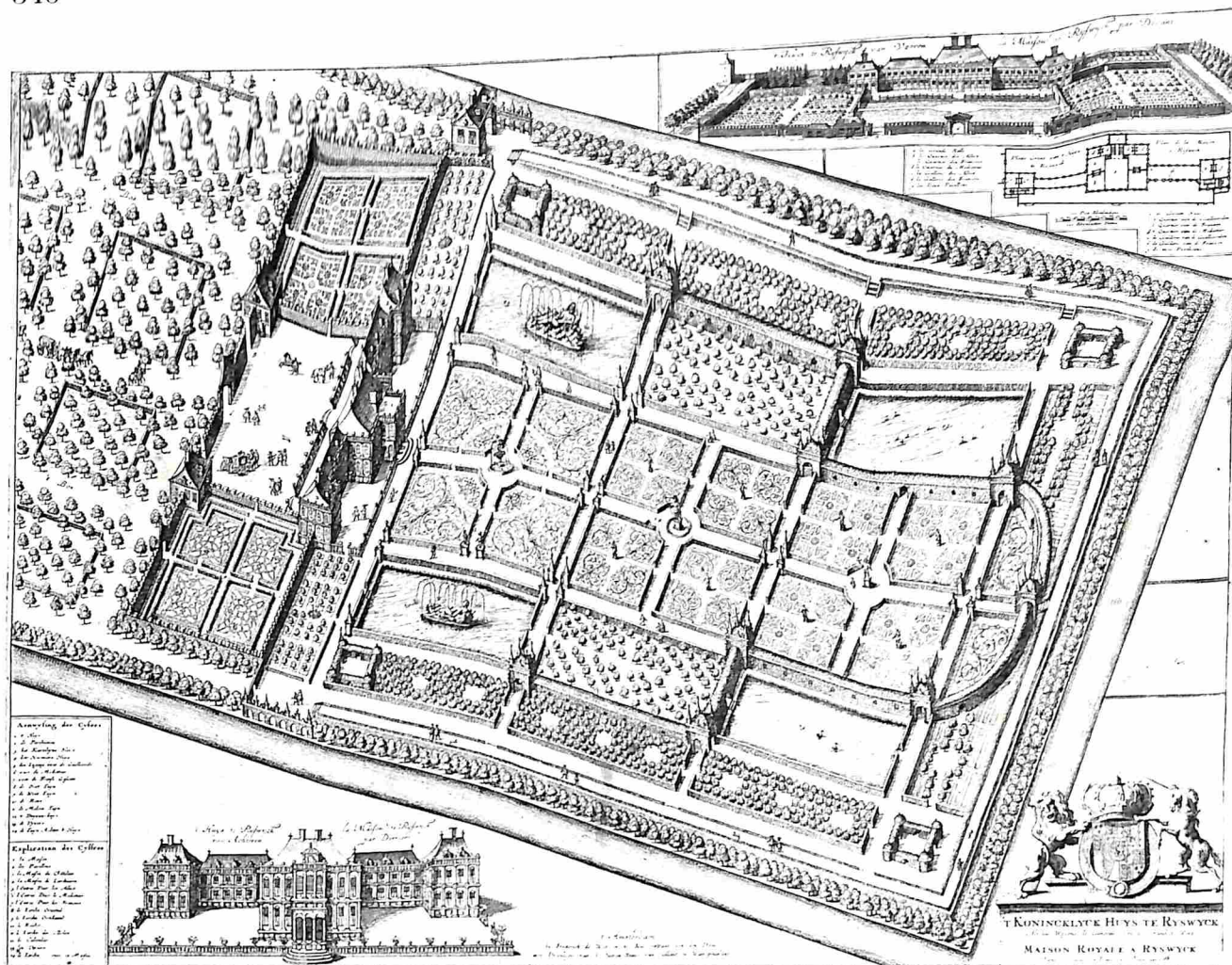
Wat bieden ons de Tuinboeken uit die dagen aan? Nog zeer weinig, aangezien er weinige bestaan en dan zijn ze niet oorspronkelijk. De tuinboeken uit 1500 zijn voor 't tuinwezen nog niet geïllustreerd. Het werk van Stevens en Liebault „De Veldtbouw of te Landwinninghe” 1582 is een vertaling van 't Fransche werk van Charles Estienne et Jean Liebault *La Maison rustique*. Wij vinden daarin wel wenken, hoe een tuin aan te leggen, maar verder niet veel. Doch een goed onderzoeker vindt overal zijne gegevens. Prentjes van Hans Bol, van David Vinckeboons, zie vorig artikel No. 16 en 17, bl. 185 en 197, en andere kunstenaars uit het laatst van 1500, begin 1600, geven ons de stof. In stedeboeken, zeldzame afbeeldingen van kasteelen, op schilderijen (o. a. van Jan van Breughel) *) vinden wij ze en even goed in technische werken. b.v. van Hondius over de leer der perspectief. Doch Jan Vredeman de Vries heeft ons meer

*) In 't Rijks-Museum, Amsterdam.

III. BLOEMENTUIN MET GROENE BERCEAUX EN HEGGEN.

Volgens een gravure van Jan Vredeman de Vries omstreeks 1580.

IV. TUIN VAN 'T HUIS TE RIJSWIJK OMSTREEKS 1638.

Naar een gravure van Balthazar Floriszoon.

nagelaten, n.l. zijn boekje met voorbeelden van tuinen uit zijn tijd. Het zijn blijkbaar fantasie-ontwerpen, maar geven toch typisch terug, hoe men in dien tijd over de zaken dacht. Het is het bekende, doch hoogst zeldzame prentwerkje *Hortorium viridiarum etc.* 1580. Afb. III. Wij vinden ook velerlei afbeeldingen dier tuinen in plantkundige werken, o.a. van Dodoneus, Crispijn de Pas, maar eigenaardig ook op titelplaten van liederboekjes en ook op illustraties bij gedichten.

Niet minder vinden wij ze ook bij bouwkundige werken, doch als uitsluitend gewijd aan tuinkunst blijft 't werkje van Jan Vredeman de Vries een unicum en daarom zeldzaam. Vredeman de Vries en tijdgenooten staan onder sterken invloed der Italiaansche kunst en daarom vinden wij nergens iets oorspronkelijks op een dier vele afbeeldingen. Niets. 't Is en blijft het type, zooals 't buitenland ze veel vroeger aanbood.

Van typisch Hollandsche tuinen geen sprake.

Terwijl ons land pas in 1600 tot grooten bloei geraakte, uit zich de weelde ook pas laat in de tuinen. Enkele mooie voorbeelden zien wij in de gravures van Balthazar Floreszoon, Het Huis te Rijswijk (Afb. IV) en 't Huis te Hontsholredijk. Vooral de eerste gravure, waarvan hierbij een reproductie, geeft een werkelijk mooie tuin te zien. Het is een prachtig type van *Fransche renaissance* uit den tijd van de Perac en anderen.

Deze prent geeft ook kunst-historische merkwaardigheid te zien. Er staan twee afbeeldingen op, die niet met elkander overeenstemmen, n.l. van het hoofdgebouw op de hoofdprent en op den rechterbovenhoek. Beide zijn op verschillende tijdperken geteekend.

De titel luidt: *Koninklijk Huys te Rijswijk. Alwaer wegens de Generale Vrede gehandelt wert.*

Deze vrede nu is in 1697 gesloten.

Volgens dezen titel zou men dus moeten aannemen, dat de prent dagteekent uit den tijd van Koning Stadhouder Willem III, maar een goed beschouwer ziet, dat het gebouw in den bovenrechtschen hoek en het wapen in den benedenrechtschen hoek, op geheel andere wijze gegraveerd is.

Men heeft bij gelegenheid van de vrede de oude koperen plaat gebruikt, doch de oude titel weggeschuurd en er een nieuwe, voor den tijd toepasselijken titel, op gegraveerd.

Waarschijnlijk dagteekent de oorspronkelijke prent van omstreeks 1638. Volgens andere prenten uit dien tijd ziet de tuin van 't Huys te Rijswijk tijdens Willem III Koning Stadhouder er geheel anders uit.

Zooals gezegd, is ook het Huys te Hondsholredijk uit 't begin van 1600, doch de meest

Studio, in 't boek van Mawson, enz.

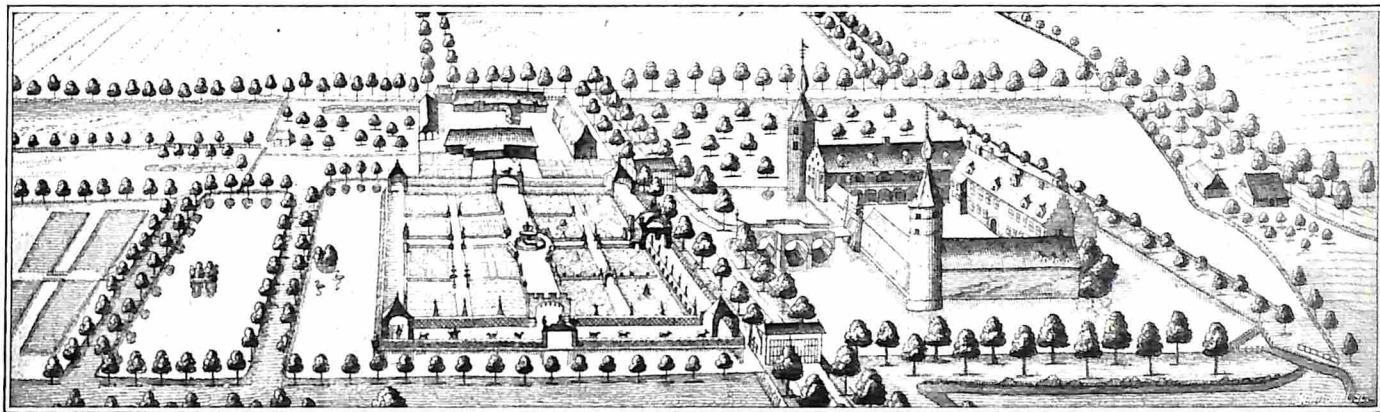
Wij blijven zeer achterlijk en gaan noode met den tijd mede. In prentwerken als *Flandria illustrata* van Dr. Sanderius, dat in 1640 bij Blauw uitgegeven was, zien wij bij de kasteelen in Vlaanderen tuinen zooals die in 1570 in Frankrijk en Italië gevonden werden. (Afb. V en VI). Ja, toen in 1721 een herdruk van dit werk werd uitgegeven, copieerde Harrewijn die oude gravures (omdat de oude clichés verbrand waren) in 't kleed van bijna een eeuw vroeger.

*) Zie de Afbeelding bl. 196, No. 17.

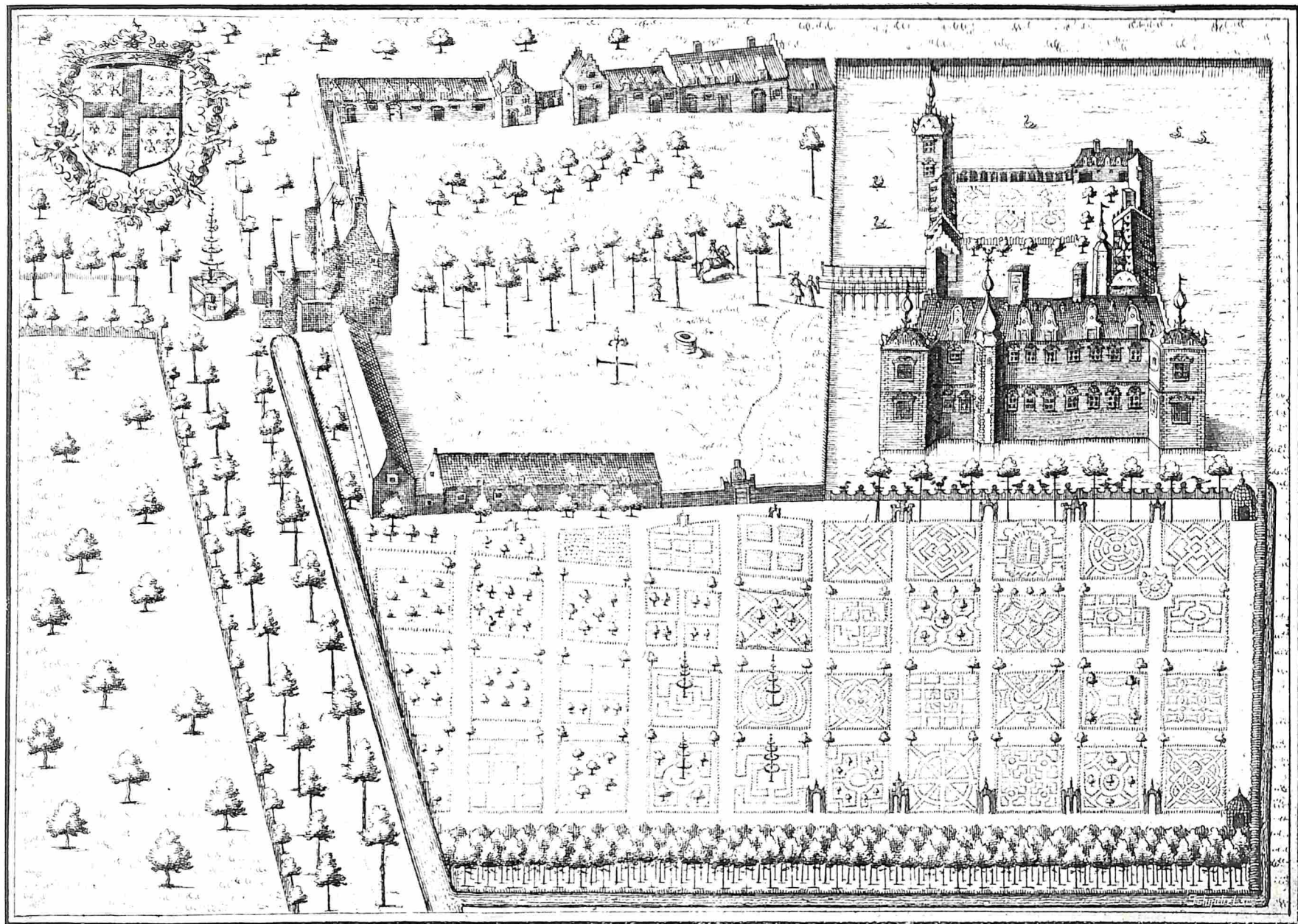
DE VOGELS EN HUNNE PLAATS IN DE NATUUR.

DE mensch beschouwt zich nu eenmaal als het pronkje weel der schepping. Hij maakt alles aan zich ondergeschikt. Hij is heer en meester, waar eenmaal de leeuw als koning van het woud troonde. De bosschen, waarin het geweldig everzwijn voor niets terugweert, waar de trotsche adelaar zijn horst bouwde en den omtrek er van als zijn gebied beschouwde, waar de menschen van voor twintig eeuwen zich met hunne gebrekkige werktuigen nauwelijks een doortocht wisten te banen: ze zijn op vele plaatsen uitgeroeid, die tempels van ongekorven hout. En het everzwijn ligt ontziend, de arend bewoont nog alleen de eenzame rotsen, en waar men vroeger geen doortocht wist te vinden, daar hebben nu het stalen ros en de telegraaflijn de afstanden te niet gedaan, althans tot een minimum beperkt.

De menschelijke geest heeft reeds een hoge vlucht genomen en zal nog hooger stijgen. Eenmaal zal de aarde hem te klein blijken, en hij zal de middelen weten te vinden voor gemeenschap tusschen de werelddollen onderling. Maar wat hij niet zal kunnen, dat is vormen scheppen van levende wezens, die als uitge-

V. 'T KASTEEL OOMBERGHE IN VLAANDEREN OMSTREEKS 1640.

VI. 'T KASTEEL MOERBEECKE IN VLAANDEREN OMSTREEKS 1640.

De indeeling is volkomen gelijk aan die van de tuinen der Tuillevieën te Parijs in 1579, door Jac Androuet Ducerceau. Op de geschoren heggen dierfiguren. Een der kwadraten vertoont in palm en gekleurde steen het wapen van 't huis.

storven geboekt zijn. Geen levende mammoth zal ooit meer gezien kunnen worden: geen dodo of solitaire zal men meer kunnen zien, noch in den dierentuin, noch in de vrije natuur. In hoeverre de menschen hebben medegewerkt, om deze diervormen te doen verdwijnen, valt niet zoo bepaald na te gaan, doch dat de dodo wreed vervolgd geworden is, staat genoeg geboekstaafd. Zeker is het ook, dat er meer vogelvormen van de aarde zullen verdwijnen, wanneer de mensch voortgaat met zijne slachtingen onder de gevederde bewoners der aarde. Niet honderden, niet duizenden, maar millioenen vogels worden jaarlijks vermoord als offers der mode en voor andere doeleinden. Men kan zich bijna geen Hollandsch landschap denken zonder een of meer lepelaars of reigers daarbij, en toch komt de lepelaar nog maar op enkele plaatsen in ons land als broedvogel voor, en nergens anders in West-Europa. De Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten heeft een goed werk gedaan met het aankopen van het Naardermeer, dat nu eene veilige vermenigvuldigingsplaats is voor den bijna uitgestorven lepelaar. De hoop bestaat, dat hij hiermede voor ondergang bewaard is. Paal en perk dient gesteld te worden aan het doodden van zeezwaluwen, van Paradijsvogels, en vele andere vogelsoorten. Engeland stelt voor, het dragen van vogelveren strafbaar te stellen, wat een voorbeeld tot algemeene navolging moge zijn. Want in het eene rijk moet niet gedood mogen worden, wat in andere landen onder bescherming staat. Zoolang men elders de zwaluwen bij tienduizenden vangt, die door ons gespaard zijn geworden, zoo lang zal de beterschap afwezig blijven. Zoo ook worden elk jaar in ons land duizenden lijsters verstrikt, die pas voor eenige maanden in de bosschen van Rusland en Siberië het levenslicht zagen.

De vogels hebben altijd op de menschen een machtigen indruk gemaakt, niet alleen uit een nuttigheidsoogpunt, maar ook vooral door kleurenpracht en liefelijkheid van zang. In onze streken vormen ze steeds de grootste bekoring voor lente en zomer. Eentonig zou het zijn, wanneer we niet naast de schoone bloemen de vogels konden zien en hunne opwekkende zangen konden hooren. En de vogels van weide en moeras, die noch door een fraai kleed, noch door liefelijke geluiden aantrekken, vragen toch steeds door vormen en levenswijze de aandacht. Zelfs de roofvogels zijn machtig mooi, zij het dan ook, dat ze zich voeden met het vleesch van andere vogels.

Jammer, dat de menschen zooveel hebben ingegrepen in de orde der dingen, waardoor het evenwicht verbroken is, dat men niet gemakkelijk weer herstellen kan. De natuur redt zich zelve,

wanneer haar geen geweld aangedaan wordt. Maar de mensch, die alles wil beheerschen, acht zich dikwijls wijzer dan Moeder Natuur is, doch werkt dan meer afbrekend dan opbouwend.

Van de vroegste tijden af leefden de vogels met de menschen en zochten ze elkanders gezelschap, en nog hechten vele vogels zich aan den mensch, waar ze maar van zijne vervolgingen verschoond blijven. Vele der eertijds wilde soorten zijn tam geworden of gemaakt, hoofdzakelijk uit een oogpunt van nut, maar ook wel, omdat men er voorwerpen van verheffing in erkende. Waren 't de zangvogels en zij, die min of meer de menschelijke stem kunnen nabootsen, die om het geluid de aandacht trokken, andere soorten kwamen op den voorgrond door schoone kleuren of edele vormen. In sage en volksgeloof hebben de vogels steeds een groote rol gespeeld en op wapenschilden zag men vaak hunne afbeeldingen.

Eenige staaltjes van volksgeloof mogen volgen, en het zal blijken, dat de wetenschappelijke naam er soms aan te danken is.

De Patrijs heet in het latijn *Perdrix*, aldus genoemd naar den zoon van *Dædalus'* zuster, die door deze uit ijverzucht van den toren van *Minerva's* tempel werd geworpen. De medelijdende *Minerva* evenwel veranderde *Perdrix* bij zijn val in een patrijs. Nog altijd vliegen de patrijzen steeds laag bij den grond, daar ze nog altijd denken aan *Perdrix'* val en bevreesd zijn voor de hoogte.

De IJsvogel wordt aangeduid met den naam *Alcedo*, en is bekend door zijn prachtig vederkleed. Dit *Alcedo* is afgeleid van *Alcyon* en van *Halcyone*. *Halcyone* nu, zoo zegt het verhaal, veranderde zich bij het zien van het lijk harer echtgenoot *Ceyx*, in het water omgekomen, in een IJsvogel, die alleen op het water leefde en de stormen kon doen bedaren, daar, waar hij zijn nest op het water bouwde. Verband met dit verhaal houdt een denkpenning van *Willem den Zwijger*, waarop is gegraveerd het nest van een *alcyon* op de golven en daaronder de leuze: „*Saevis tranquilles in undis*”, dat beteekent: „rustig, temidden der woelende baren”.

De Specht gold steeds als voorspeller. *Picus*, zooals zijn Latijnsche naam luidt, was de zoon van *Saturnus* (den Tijd) en een eerbaar held. Van de valsche liefde van *Circe*, de schoone dochter van de zon, wilde hij niets weten, waarom hij het bosch invluchtte, en daar werd veranderd in een vogel met een voorspellenden geest.

Denken wij aan den *Albatros* (*Diomedea esculani*), die door

zijn zweven en zwerven over de groote zee de aandacht heeft getrokken. In hem werd gezien Diomedes, die verbannen werd, nadat hij Venus bij het beleg van Troje gewond had, en nu op de onstuimige zee rondzwerven moest, totdat hij en zijne metgezellen in vogels veranderd werden, om alleen te midden der stormen voort te leven.

Omtrent het Stormvogeltje vinden we het volgende opgeteekend:

„Die donkere, zwevende schaduwen, die bij het aangroeien van den storm en verduistering van het uitspansel plots van alle zijden op het hijgende, stampende schip toesnellen, loopend over de golven, nu voor den boeg als om den weg te wijzen, straks achter of op zij, deden den zeelieden de vrees om 't hart slaan. Wat waren het, waar kwamen zij van daan, wie wees hun den weg, wat wilden zij? En steeds gleden zij geruischloos voort, onbekommerd te midden der ontzettende elementen, tot de zeeman ze uit het oog verloor of zijn dood in de golven vond. De Engelsche zeelieden leiden hun naam „petrel” af van Petrus, die over de golven wandelde. Anderen zeggen weer, dat het de vogeltjes zijn van een oude dame, die door matrozen vermoord werd om haar geld. Hierbij sloegen ze een kooi stuk, waarin zich eenige vogeltjes bevonden, die onmiddellijk vrij wegvlogen. Doch nadert nu een zeeman zijn dood, dan waarschuwen ze, of pogen hem ten verduistering te leiden.”

In de godenleer was Iynx, de dochter van Pan en Echo, de dienaar van Io. Iynx nu wist Zeus (Jupiter) tot een minnehandel met Io te vervoeren, waarvoor de koppelaarster door Here (Juno) voor straf in een vogel — den Draaihals (Iynx torquilla) — werd veranderd. Aan dezen vogel werden daarom bovennatuurlijke krachten toegekend, waaruit evenwel martelingen voor het arme dier voortvloeiden. Wilde men iemand verliefd maken, dan werd een Draaihals met pooten en vleugels aan een rad met vier spaken vastgehecht, dat dan onder het uitspreken van een tooverformulier rond gedraaid werd. Als zinnebeeld van de loktaal der liefde komt de Iynx torquilla mede voor op vazen en gemmen. De vogel wordt dan meestentijds gedragen door den jongeling, die zich tot zijne uitverkorene wendt.

Nog van vele andere vogels zou het een en ander omtrent volksgeloof medegedeeld kunnen worden, doch het bovenstaande is wel voldoende, om te doen zien, dat men te allen tijde aan deze dieren aandacht heeft geschonken, zoowel zinnebeeldig, als natuurlijk.

Gaarne had men en heeft men ook nog vogels op uithangborden, en dan komt de Zwaan als uithangteeken meer voor, dan alle andere te zamen. Meermalen heeft men ook onderschriften, vooral wanneer het herbergen geldt, waar men gaarne nat verkoopt. Bijvoorbeeld:

„De Swaen voert deze kroeg, de beste in de stad,

Omdat hij altijd graag is met de bek in 't nat”.

Men heeft herbergen, die enkel heeten de Zwaan of 't Zwaantje, maar ook zet men er meermalen Witte, Vergulde of Gouden voor. In Leiden had men vroeger „De Gepluimde Zwaan”, en op het uithangbord stond:

„In de gepluimde Swan

Is goet logys voor de reizende man.”

Verder vindt men op uithangborden en gevelsteen Duiven, Hanen, Ooievaars, Reigers, Nachtegalen, Struisvogels, Pelikanten, Valken, Raven, enz. En dan gaf men hiermede ook al weer het een en ander te kennen. De Raaf toch werd bij onze voorouders als Wodanvogel beschouwd, die rondvloog, om alles te bespieden, wat in de wereld gebeurde en dit aan God te boodschappen. Plaatste men nu een raaf-afbeelding in den gevel, of wel, hield men er een levenden raaf op na, dan was het onheil bezworen. De Kraai en de Ooievaar waren geluksvogels. De Duif werd wel afgebeeld met uitgespreide vleugels, als 't symbool van den Heiligen Geest, en ook wel met een olijftak in den bek als Vredebode.

Rijks- en Gemeentewapens zijn en wapenschilden waren gedurig met vogelafbeeldingen versierd. Laten we maar eens denken aan den Franschen Adelaar, aan den Haagschen Ooievaar en aan verschillende vogels, die in de heraldiek genoemd worden en zinnebeeldige voorstellingen gaven. De Raaf gold bij de Skandinaviërs als een zinnebeeld van moed, maar de Romeinen beschouwden hem als een onheilsbode. De Adelaar was het veldteeken der Romeinsche legioenen en ook dat der Fransche legerbenden. Hij vertoont zich als een beeld van sterkte en geweld, omdat de arend een machtig koning in zijn rijk is. Verschillende Adelaarsorden bestaan er mede. De Ibis was de heilige vogel der Egyptenaren, de Aboe-Hannes (Vader Johannes), dien men in den tempel verpleegde met een aan aanbidding grenzenden eerbied. De lijken dezer vogels werden gebalsemd. De Ooievaar wordt nog hier en daar gehuldigd als Gelukaanbrenger, niettegenstaande hij meer schade dan nut geeft.

Waar de menschen konden profiteeren van de vogels, hebben zij ze beschermd en dikwijls tam gemaakt. Toen men het dons van de Eidereend voor goeden prijs kon verkoopen, werd gezorgd, dat de vogels niet verloren gingen, en zooveel mogelijk konden voortplanten. Ganzenfokkerijen zijn er vele en de Struisvogelbroederijen zijn bekend. Maar waar de vogels niet aan bepaalde plaatsen kunnen blijven, daar heeft men steeds geduchte slachtingen aangericht, soorten uitgeroeid en andere met uisterving bedreigd. Hier worden ze gedood om de mooie vederen, die voor de allesvragende mode begeerd worden, daar om het

vleesch, dat welsmakend is. En men gaat er mede voort en men zal er mede blijven voortgaan, totdat internationale wetten er paal en perk aan stellen, of totdat de laatste vogel zal zijn weggeschoten. Want de mode vraagt niet, vanwaar? en de hebzuchtige paffer kijkt alleen op het hoeveel! Want het zijn niet alleen de groote vogels, die gevangen en gedood worden. Ook milioenen kleine vogelleven moeten het jaarlijks ontgelden, omdat de diertjes mooie veertjes op kop of vleugels hebben, of ook voor de vleeschpotten. Duizenden bij duizenden zwaluwboutjes worden ieder jaar verorberd en groot is het aantal ortolanen, dat jaarlijks in spanen doosjes aan lekkerbekken aangeboden wordt.

En wanneer alles gedood zal zijn, dan zal men misschien de middelen weten te vinden ter bestrijding van rupsen- en andere insectenplagen. Maar overal zal men missen het gezang en gekweel van de gevederde bewoners van bosch en weide. Geen nachtegaal zal meer zijn smeltend lied laten hooren en geen spotvogel zal meer blijdschap brengen in bosch en gaarde. In het moeras zullen we missen de levendige bleshoenders, die men er nu nog het geheele jaar door kan aantreffen, en de vroolijke rietzangers zullen er niet meer hunne blijde tonen geven, noch in den morgen, wanneer het er zoo hemelsch kan zijn, noch bij de avondstille, als alles er vrede en rust ademt, behalve de karekiet en de boschrietzanger, die men er nu nog kan hooren. Het strand der zee, waar nu de blanke zilvermeeuw zich in zijn smetteloos kleed vertoont en de slanke stern haar „biddend” bedrijf uitoefent, waar alken en zeekoeten na geweldige zwemtochten komen rusten en de drieteenige strandloopers en tal van pleviertjes hunne trippelpasjes maken: het zal niet meer zijn het strand van nu, maar de branding zal er een eentonig klagelied ruischen over de moordtooneelen, die er afgespeeld zullen zijn.

Men mag denken aan overdrijving, wanneer men het bovenstaande leest, toch valt er niet te ontkennen, dat men dien toestand meer en meer nadert. Want 't zijn niet alleen de jagers en strikkenhangers, die er toe brengen, maar overal, waar de menschen hunne stoomgedochten oprichten, hunne cultuurstelsels toepassen, en hunne moerassen en heiden omzetten in bruikbaar terrein, daar gaan de broedplaatsen verloren en worden de vogels meer en meer in de engte gedreven.

Nu kan men met Natuurmonumenten, als het Naardermeer, wel iets ten goede uitrichten en wel zorgen, dat niet alle vogels uitsterven, maar men kan er niet mede bewerken, dat de vogels hunne heerlijke, verheffende plaats in de Natuur blijven behouden. Dat zal alleen kunnen, wanneer de Regeeringen verboden uitvaardigen en zware straffen stellen op het doden en vervoeren van vogels; maar nog beter zal het gaan, wanneer alle eigenaars en gebruikers van bosschen, landerijen, wateren en moerassen hier en daar een plekje willen afstaan voor de vogels. Dan zullen de vogels die weldaden beloonen met het verdelen van rupsen en tal van andere schadelijke insecten, en de menschheid zal niet verstoken raken van de orgeltoontjes der boschzangers, van de groote genietingen, die andere vogels ons schenken in dikwijls eenzame, zoowel als in bewoonde streken. In moede dagen zullen we opgevroolijkt en vertroost kunnen worden, wanneer duizenden keeltjes blijven instemmen met de jubelende Natuur. Aan zoo'n betooverende omgeving kunnen we ons niet onttrekken, en ieder wake er voor, dat het ten slotte niet moet gebeuren. Het „Beschermt de Vogels, want zij brengen de grootste bekoring in de Natuur”, moet van de daken verkondigd worden, en in elke school dient het als een gulden regel voorgehouden te worden. De Natuur zonder vogels zou geen Natuur meer zijn, evenmin als iemand zonder hoofd nog een mensch genoemd kan worden!

J. DAALDER Dz.

DE „BREULKUIL” BIJ BEEGDEN.

In het lage weiland langs den weg van het Kasteel Horn naar Beegden ligt een groote moerassige kuil, bij het volk bekend als de Breul- of „Brulkuil”.

De duivel zou uit een nabijgelegen dorp eene nieuwe klok, die ongedoopt geluid werd, „brullend” uit den toren gehaald en in den kuil gesmaakt hebben.

Werpt men op Kerstnacht een muntstuk in den kuil, dan slaat de klok hoorbaar aan en wordt ze uit haar betoovering gewekt.

De duivel woelt nog in 't drabbige water. Een voorbeeld! Tegen het vallen van den avond ging voor jaren een knecht van 't Kasteel Horn met een mand wild naar 't adellijk huis Beegden. Plotseling zag hij naast zich op den weg een prachtig karos, bespannen met vier gitzwarte paarden. Er gloeide een eigenaardig vuur uit hunne oogen. Twee heeren zaten in het rijtuig, in 't zwart gekleed, met breedgerande, roodbevederde hoeden. Tot zijn schrik bemerkte de knecht, dat de eene heer een paardenpoot had. Deze vroeg den knecht, of hij mede wilde rijden; deze vertrouwde het zaakje niet, en dankte voor de eer. Hij zette echter op aandrang der edellieden de zware mand op het achterberd. Eensklaps ging het toen in galop vooruit. De paarden zijn dansende mand te redden. Tegenover den Breulkuil kreeg hij ze te pakken, maar 't karos wendde zich 't weiland in en reed sloegen uit het kuil, ging sissende ten onder, blauwe vlammen het dampen en slaan van 't water. Alles was ter helle gevaar en de helft van 't wild mankeerde.

A. F. VAN BEURDEN.